

Приказ књиге: Рос Харисон „Демократија“, Clio, Београд, 2004.

Већина савремених држава поседује демократско уређење које је готово једногласно подржано од стране грађанства. Демократија, реч која свакодневно доминира у данашњем политичком животу, чини се као да донекле остаје неодређена. Ова врста државног уређења иако представља темељ различитих парадокса, извор многобројних проблема који су током историје решавани на различитим основама, остаје некако интуитивно позитивно вреднована, данас можда више него икад. У складу са тим, Рос Харисон износи становиште да се данас „демократија скоро универзално доживљава као вредност“ (стр. 169), па у књизи која је пред нама себи поставља задатак да испита „да ли је ово скоро универзално сагласје по питању демократије оправдано“ (стр.169). С једне стране, живот у данашњим државама који готово намеће обожавање ове врсте уређења, и његова недефинисаност с друге стране, чине да нас аналитички поступак његовог оправдања које Харисон у овој књизи нуди не може оставити равнодушним.

Начин на који наш аутор оправдава демократију диктира структуру овог дела које се баш по томе може издвојити од других радова на сличну тему. Читајући „Демократију“, могу се задовољити љубитељи аналитичке филозофије у истој мери као и они који очекују оправдање из перспектива мислилаца различитих историјских епоха. Заправо, Харисон отвара проблем констатацијом универзалног прихватања демократије данас уз признање да је „много теже увидети због чега, или да ли такво мишљење треба да буде оправдано“ (стр.7). Како би пронашао чврст темељ њене вредности, аутор се креће „између историје проблема и савремених покушаја његовог разрешења“ (стр.5). Историјски део је уведен „да се поставе проблеми, да се обезбеди већа разноврсност мисли или решења и да се обогати савремена материја о којој је реч“ (стр.5). Међутим, иако овај део пружа широк спектар постављања и разрешења проблема, Харисон није имао намеру да нам сервира неку врсту уџбеника демократије, већ у другом делу користи беспрекоран аналитички поступак за пробијање кроз парадоксе који вредност овог уређења стављају под знак питања.

Доказ да је демократија нешто добро свој темељ може наћи на два породицама

вредности које су универзално прихваћене и у које се нико не би усудио да посумња. С једне стране наилазимо на корисност, тј. „оно што је добро по људска бића“ (стр.172), а са друге, право које припада сваком грађанину и које представља област потпуно заштићену од власти. Што се прве групе вредности тиче, јасно је да је она послужила утилитаристима као критеријум ваљаности власти, док је право оно што је Лок поставио као темељ легитимитета државе. На први поглед се може учинити да се ове две групе вредности супротстављају и на тај начин бацају демократију у парадокс. Наиме, чини се да ако дође до максимизације корисности, права могу бити угрожена, или, с друге стране, давање приоритета правима може постати препрека унапређењу онога што је добро за човека. Међутим, оваква супротстављеност је за Харисона само привидна. С једне стране, права се могу посматрати као корисност јер представљају добро за човека, а уз то човек има неотуђиво право на добро. С друге стране, оба извора вредности се могу посматрати као „различите делимичне концепције једне још фундаменталније вредности“ (стр.177) - непристрасности. Дакле, можемо трагати за темељима демократије а да не морамо стати на страну права или корисности, можемо тражити темеље демократије држећи се средишњих вредности које се називају у историји овог проблема- знања, аутономије, слободе, праведности и једнакости. То је пут који је изабрао Харисон.

Занимљиво је оправдавати демократију на темељу знања пошто на први поглед изгледа да међу њима не постоји никаква додирна тачка. Међутим, привидна независност ова два појма одмах бива пољуљана ако се вратимо политичкој мисли антике. Платон и Аристотел, мислиоци који су живели у уређењу најближем оригиналном схватању демократије, покушали су „да је објасне, али нису је бранили“ (стр.25). Аристотел ју је посматрао као изопачење политеје, најбољег могућег уређења. Платон је захтевао да на челу државе буду они који познају добро како би га обезбедили грађанима. Према њему, „демократија која не обраћа никакву посебну пажњу на знање и уместо тога уважава мишљење свих подједнако, јесте погрешна теорија о томе како доносити одлуке у политици“ (стр. 190). Чини се да је демократија неодвојива од скептицизма, тј. ако постоји знање о томе шта је добро, расправа о демократији као добром уређењу постаје бесмислена, а ако тог знања нема, ово уређење се може узети као најбоље. Међутим, то је погрешно. Ако нема знања, ако ни једно мишљење није боље од другог, „онда исто тако лако могу да се одредим за диктатуру“ (стр. 192). Дакле, скептицизам не имплицира демократију. С друге стране, Харисон наводи чињеницу да човек није непогрешив и да се пре долази до истине консултовањем већине. Наводећи још неке примере, наш аутор побија Платонов аргумент који обара демократију на темељу знања и раскида спону овог уређења и скептицизма.

Одбацујући међусобну искључивост знања и демократије, Харисон не премешта вредност са једног на друго, већ показује њихову компатибилност. Исти циљ има и разматрање аутономије, средишње вредности нераздвојне од слободе. Оно што представља проблем јесте да ако аутономија значи „да појединци треба да владају

собом, сада није јасно како то може да буде компатибилно с било којим обликом владавине“ (стр.207). Примењено на демократију „они у мањини немају контролу над одлуком, па се тако њихова аутономија не поштује“ (стр.209). Тако се отвара један од централних проблема овог уређења који су Мил и Токвил назвали „тиранија већине“. Тај проблем у исто време доводи у питање спојивост демократије и једнакости.

Проблем са аутономијом се решава постојањем права жртвовања дивље слободе, како би то Кант рекао, зарад законите слободе. Према Русоу, слобода се састоји „у коришћењу властите воље на исправан начин, у прописивању закона самом себи“ (стр.73). Ако се држимо уговорне теорије коју су заступали модерни мислиоци, лако је уочити да се ступањем у друштво једногласном одлуком сваки појединац обавезује на поштовање закона без којих је држава незамислива. Демократија у том погледу изгледа најоправданија зато што у том уређењу народ присваја читав суверенитет. Ако притом додамо и Русоово схватање опште воље која за циљ има опште добро, па тако, стављајући право добро изнад себичног интереса појединца што чини да он „буде приморан да буде слободан“ (стр. 79), јер га штити од ниских жеља, према Харисону демократија остаје потпуно одбрањена од приговора да угрожава слободу.

Легитимисање демократске владавине доказом да она не штети слободи се опет, некако, враћа проблему спојивости овог уређења и знања. Видели смо да је човек пограшив и да ћемо бити ближе правом одговору ако слушамо већину. У демократији већина која је тако најближа правом одговору о добру, одлучује у име заједнице. Приморан да ради оно што је за њега најбоље, „приморан да буде слободан“, појединац задржава своју аутономију. Међутим, овим се не решава читав проблем назван „тиранија већине“. Ако већина одлучује у име читавог друштва, чини се да је угрожена једна друга вредност- једнакост. Оно што је кључно за овај проблем јесте да се једнакост посматра на тај начин да је „исправно третирати исту врсту случаја на исти начин“ (стр. 230), тј. „да сви који имају релевантне карактеристике треба да буду третирани једнако“ (стр. 233). Ово треба схватити у том смислу да је довољно „бити људско биће да би се квалификовао за приступ политичким правима и власти“ (стр. 235). То је најјачи аргумент у прилог демократије. Једнакост поступка, притом, не гарантује једнакост исхода. Међутим, само део сврхе демократског система јесте да „треба да буде учинка“ (стр.248). Тако, не само што не важи претпостављена супротстављеност, већ је „једнакост у срцу демократског система, ако не, можда, и њен крајњи циљ“ (стр.249).

Мирећи демократски систем са централним вредностима, Харисон је дао свој прилог одбрани овог уређења. Могући приговори који су сасвим логички оправдани, узроковани су природом моралног живота „који је обележен плурализмом“ (стр. 287). Ако поље сачињено од неутуђивих права остане ненарушено, сваки приговор за повреду појединца као моралних личности „остаје ван игре“. Поштовање сваког другог услед

тога што је човек претпоставља једнако одношење према сваком, или Харисоновим речима „једнак третман“ других појединаца. Овај егалитаризам за који аутор тврди да је у срцу демократије, доводи до вредности која представља њен темељ. Дакле, пратећи Харисона, тумарајући заједно са њим кроз приговоре и оправдања, на крају долазимо до вредности која оправдава данашње дивљење идеји овог уређења- непристрасности. Значајна као предмет разматрања за већину мислилаца, од неких нападана, од других брањена, демократија је, утемељена на непристрасности, за Харисона ипак оправдано схваћена као нешто добро. Услед тога, „завршавамо с непристрасношћу. Непристрасност је последња понуда аутора“(стр. 295).